

УДК 378.015.311

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-26-32

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Тюльпа Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: tyulpatnt@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8032-8676

У статті представлений аналіз соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у дослідженнях вітчизняних науковців, у яких схарактеризовано психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців на основі єдності компонентів загальної, професійної та соціально-культурної освіти; визначено психолого-педагогічні умови становлення майбутніх фахівців соціономічних професій, підвищення рівня їхньої професійної підготовки, соціалізації та адаптації до професійної діяльності; виявлено спільні й відмінні індивідуально-психологічні особливості та соціальні умови професійного становлення студентів професій соціономічного типу; проаналізовано мотиваційно-потребову сферу професійної діяльності; доведено необхідність соціально-психологічного супроводу майбутніх фахівців, що реалізується на всіх етапах професійного навчання і виховання.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, соціально-психологічні проблеми, соціальна активність, індивідуально-психологічні особливості.

Постановка проблеми. Нині у зв'язку з глибокими й швидкоплинними соціально-економічними й соціально-культурними змінами, що відбуваються в нашій країні, демократизацією й гуманізацією суспільства, різко зростає важливість діяльності професіоналів соціономічного типу професій і, звичайно, значною мірою необхідність у великій кількості професіоналів цих сфери діяльності. Оскільки в цих сферах соціальної практики засобом професійної діяльності є сама особистість фахівця, особливої актуальності набувають такі питання: якими повинні бути спеціалісти, які індивідуально-психологічні особливості та соціальні умови сприяють успішності реалізації професійних обов'язків у процесі професійного становлення студентів професій соціономічного типу, якими мотивами вони керуються, здійснюючи цей професійний вибір.

Обґрунтовуючи специфіку соціономічних професій, сучасні науковці (О. Біла, В. Болучевська, Л. Буркова, В. Корнєшук, В. Третякова та ін.) визначають, що метою їхньої діяльності є навчання, соціалізація і адаптація особистості, збереження фізичного й психічного здоров'я, вони ефективно впливають на соціальні стосунки й соціальні процеси на різних рівнях соціальної взаємодії «людина – людина», «людина – соціальна група», «людина – держава», пов'язані з підвищеною моральною відповідальністю, функціональним призначенням яких є вплив на соціальну взаємодію через соціальну організацію, соціальне управління, соціальне дослідження, створення механізмів соціального розвитку, корекцію (регуляцію), соціальну підтримку, формування соціальних стосунків на всіх суспільних рівнях створення соціальних систем.

Для організації освітнього процесу, створення контенту психологічної підтримки потрібне знання соціально-психологічних особливостей професійного самовизначення молодої людини на етапі навчання у ЗВО, що дозволить вирішити проблему побудови такої системи освітнього процесу, яка б оптимально враховувала особливості та закономірності особистісного розвитку студента, потрібна пильна увага до особливостей процесу їхнього особистісно-професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, особливості їх професійного становлення були предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Так, функціонування суб'єкта в рамках соціономічних професій і розширення спектра його ролей вивчали Т. Алексєєва, А. Бодальов, В. Денисова, А. Деркач, В. Орлов та ін. Формування різноманітних особистісних і професійних якостей у процесі підготовки фахівців соціономічних спеціальностей досліджувалося в контексті формування професійної культури проектної діяльності (Т. Васильєва, І. Нікішина, А. Проніна); емоційного інтелекту (О. Чиркіна); мотивації просоціального спрямування (Т. Брессо); полікультурної компетенції (А. Скрипкіна, А. Горін); конфліктологічної культури (Т. Браницька). Спільною особливістю наукових досліджень є визнання соціономічних професій як таких, що характеризуються відсутністю єдиних і жорстких вимог до процесу професійної діяльності й до продукту праці. Водночас, зазначають автори, до представників таких професій висуваються високі психологічні, професійні, особистісні вимоги відповідно до того, що об'єктом праці є інші люди.

Питання, пов'язані з вивченням психологічних особливостей професійного становлення молоді в різних аспектах, висвітлені в таких теоретичних та практичних напрямках: теорія розвитку особистості на основі єдності компонентів загальної, професійної та соціально-культурної освіти (І. Грицюк, В. Поліщук, С. Поліщук, С. Пухно, А. Салтикова); психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців (Г. Дегтярьова, Л. Руденко, А. Шиделко); концептуальні ідеї взаємозумовленості діяльності та професійної соціально-психологічної компетентності особистості (М. Козяр, І. Матійків).

Загальною тенденцією зазначених наукових розвідок є визначення оптимальних психолого-педагогічних умов становлення майбутніх фахівців соціономічних професій, підвищення рівня їх професійної підготовки, соціалізації та адаптації до діяльності; усвідомлення потреби відповідного психологічного супроводу, розроблення психологічного забезпечення з метою конструктивного впровадження практичної соціально-психологічної допомоги в навчально-виховний процес, застосування сучасних психологічних підходів, розроблення психологічних рекомендацій стосовно стилю соціально-педагогічного впливу тощо. Професії цього типу пов'язані із соціономічною сферою і передбачає постійну роботу з психологічною підтримкою, допомогою та супроводом, що дає широкі перспективи для наукових розвідок.

Мета статті. Визначити провідні напрями соціально-психологічних досліджень вітчизняних науковців, що дозволяють виявити специфіку, соціальні умови та характерні особливості психологічного змісту професій соціономічного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майбутні фахівці професій соціономічної типу характеризуються загальними й індивідуально-психологічними особливостями й соціальними умовами професійної діяльності. Учені, аналізуючи проблеми професійної освіти у сфері соціономічних професій у контексті ідей Л. Виготського і К. Роджерса, визначають загальні й специфічні особливості представників цієї професійної групи. До загальних вони відносять: соціабельність, орієнтацію на процес професійної діяльності, переважання альтруїзму над егоїзмом; домінантні цінності – здоров'я, упевненість у собі, свобода і матеріально забезпечене життя. Специфічними, на думку авторів, є експресивність, толерантність і водночас спрямованість на владу; емпатійність; прагнення до лідерства, самоконтроль; орієнтація на результат діяльності [7; 8].

Уважаємо, що соціономічна група професій належить до гуманітарного типу трудової діяльності й характеризується такими особливостями: професійна діяльність є проявом соціо професійної активності, яка набуває характеру діяльності за допомогою усвідомлення й осмислення цілісного динамічного простору, в ній переважають суб'єкт-суб'єктні взаємодії в динамічному просторі, у зв'язку з чим професія соціономічного типу стає максимально орієнтованою на особистість; предметом діяльності в цих професіях є група або окрема людина; засобом – сама людина, її психічні або особистісні властивості і здібності; умови професійної діяльності пов'язані з високою моральною відповідальністю. Відповідно до виділених особливостей професійних соціономічних типів у майбутніх фахівців повинна бути сформована підвищена соціальна здатність, орієнтована на процес професійної діяльності. Цілісність особистості фахівця виражається передовсім у тому, що виявляється в змозі усвідомити, виявити певні можливості, проявити їх максимально, перетворити потенційні особливості у форми реальної діяльності.

У сучасному науковому дискурсі досить активно розробляються психологічні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців-соціономістів.

Важливою з погляду розуміння психології професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій є наукова праця О. Чуйко «Психологія особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій» [10]. Учена розробила концепцію утворення цілісного психолого-педагогічного простору ЗВО, який забезпечує особистісне становлення фахівців на ранніх етапах професіогенезу з урахуванням появи головного психологічного новоутворення – особистісної зрілості, що гарантує якість і успішність виконання професійної діяльності в системі суб'єкт-суб'єктних відносин; розкрила психологічний зміст теоретико-динамічної моделі особистісної зрілості суб'єкта професійної діяльності, яка відображає логіку розвитку й становлення особистісної зрілості, розкриває динаміку й взаємозв'язок особистісного й професійного становлення студентів соціономічного профілю в процесі освітньої підготовки.

З огляду на сутність досліджуваної проблеми важливими є дослідження науковців-психологів, які зазначають, що майбутні фахівці професій соціономічного типу характеризуються загальними й індивідуально-психологічними особливостями й соціальними умовами професійного становлення. Аналізуючи соціономічні професії в парадигмі соціопсихологічних вимог до суб'єкта професійної діяльності, науковці основоположними психологічними характеристиками соціально значущих професій визначають передусім ціннісне ставлення до своєї професії: людина, яка обрала її, розуміє і приймає своєрідність своєї професії, емоційно позитивно ставиться до процесу і змісту своєї праці, вона має бажання працювати з людьми, взаємодіяти з ними, особистісно занурена у професійну діяльність з іншими людьми. Чинниками становлення особистості, вважають автори, є індивідуальні характеристики, соціальний

вплив та активність, що виражається в діяльності, а рушійними силами – внутрішні суперечності та прагнення до гармонії, які відображають інтегровану дію індивідуально-психологічного, соціально-психологічного й організаційно-педагогічного векторів впливу універсуму на становлення особистості фахівця, платформою якого є освітнє середовище закладу вищої освіти [3; 7; 8; 10].

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що вчені намагаються обґрунтувати соціально-психологічні закономірності розвитку особистості майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як важливу умову професійної підготовки. Так, І. Томаржевська [7] обґрунтувала психологічні засади гуманізації професійної підготовки студентів-інвалідів за соціономічним профілем; О. Тюптя [9] дослідила процеси формування психологічної готовності до соціономічної професійної діяльності (на прикладі професії соціального педагога); Н. Дідик [4] виявила особливості розвитку емпатійності як складової особистісної підготовки фахівців соціономічної сфери; низка наукових робіт (Ю. Бреус [2], І. Грицюк [3]) стосується дослідження соціального й емоційного інтелекту в структурі соціально-психологічного потенціалу майбутніх фахівців соціономічних професій як чинника професійного становлення й психологічної готовності до соціономічних професій у закладах вищої освіти, як професійно значущої, системної характеристики фахівців, діяльність яких відбувається у професійному середовищі «людина – людина».

Важливим напрямом дослідження науковців є виявлення специфіки соціономічних професій, яка полягає в тому, що в професіях цієї групи людина чи спільність людей виступають не як соціальне середовище, умова діяльності, а розглядаються як об'єкт і предмет діяльності. Аналіз науковцями предмета праці представників соціономічних професій доводить важливість усвідомлення того, до яких характеристик людини (індивідуальних, віково-статевих; особистісних; соціально-психологічних; суб'єктних) звернено увагу дослідника. Причому наголошується саме на тих характеристиках, що відображають предмет праці представників соціономічних професій: елементи зовнішнього вигляду людини (зріст, статура, постава, одяг, зачіска); елементи експресії (міміка, пантоміміка, інтонація мови); показники соціально-групової належності (стать, вік, статус, одна людина або постійна група людей, колектив, спільнота); властивості особистості (ставлення до людей, загальні, спеціальні здібності, потреби, інтереси); особливості психічних станів; характеристики пізнавальних та емоційно-вольових процесів тощо. Причому, аналізуючи професійно важливі якості, дослідники зазначають, що одні з них впливають на ефективність вирішення завдань професійної діяльності, інші – на ефективність вирішення завдань професійного розвитку. Тому професійний розвиток особистості, на думку науковців, спрямований у двох основних напрямках: досягнення ефективності діяльності й професіоналізації, відповідної нормативним вимогам, а також досягнення максимальної задоволеності й реалізованості в рамках професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. На спеціалістів соціальної сфери покладається особлива місія, виконати яку можливо лише за умови формування особливих особистісних якостей. Багатство їх особистості набуває суспільної значущості, стає умовою розвитку як професійних, так і соціальних відносин.

Нерозробленим, але перспективним з погляду вивчення соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вважаємо науковий напрям, спрямований на вивчення соціальної уваги, яка пов'язана з тими об'єктами та явищами, з якими людина стикається у своєму повсякденному та професійному житті. Основними типами уваги за спрямованістю на предметну та соціальну діяльність є суб'єкт-об'єктна (або предметно-діяльнісна) та суб'єкт-суб'єктна (або соціальна) увага, тісно пов'язані між собою та актуально виявляються у професійній діяльності та в підготовці до неї. Соціальна увага визначається як спрямованість і зосередженість свідомості на діяльність із соціальними об'єктами, включаючи самоспрямовану увагу, міжособистісну увагу, групову (колективну) увагу.

У наукових дослідженнях вітчизняних учених широко представлено обґрунтування мотиваційно-потребової сфери професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Науковці доводять, що мотивами можуть бути ідеали, інтереси особистості, переконання, соціальні установки, цінності, але при цьому припускають, що за всіма цими причинами все одно стоять потреби особистості в усьому їхньому різноманітті (від вітальних до вищих соціальних). Мотивація як провідний фактор регулювання активності особистості, її поведінки та діяльності становить винятковий інтерес для професійної сфери. Особливого значення для представників професій, що допомагають, де головним об'єктом праці є людина, набуває психологія мотивації. У цій роботі, зазначають науковці, під професійною мотивацією розуміється система потреб, смислів та цінностей, які спонукають людину до соціально спрямованої праці. Для фахівця професії, що допомагає, особливо важливо, щоб вона була позитивною і гуманістично насиченою.

Цінним для розв'язання соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у дослідженнях вітчизняних науковців є розуміння допомагаючої поведінки людини як предмета міждисциплінарного дослідження, адже проблема ставлення до іншого стосується галузей філософії, етики, психології, педагогіки. У психологічній літературі можна

знайти розгорнуті описи природної та змодельованої, експериментально побудованої альтруїстичної поведінки, причинна обумовленість якої не може бути визнана однозначною.

Слід зазначити, що Я. Рейковський висловлює точку зору, що перегукується із зарубіжними авторами: він визначає просоціальну активність як континуум, який утворюють три основні форми поведінки – кооперативна, допомагаюча і альтруїстична [5]. Автор наголошує: у перших двох випадках людина надає допомогу без особливої шкоди та ризику для себе, виявляючи прагнення та здатність урахувувати як свої власні, так і суспільні інтереси. Третя форма поведінки – альтруїстична – є найбільш цікавим, суперечливим і парадоксальним феноменом, який визначається вченим як «любов і турбота про інших», «прагнення до благополуччя інших за відсутності вигоди для себе», «схильність безоплатно жертвувати собою заради групи», «бажання допомогти іншому, навіть якщо це спричинить якісь витрати для того, хто допомагає». Характеристикою альтруїстичної поведінки, що об'єднує всі ці визначення, є максимальна орієнтація на іншу людину, що доходить до самопожертви. Саме це притаманне фахівцям соціономічних спеціальностей. Крім цього, альтруїстичні дії завжди безкорисливі, не обіцяють людині жодних зовнішніх чи внутрішніх винагород і заохочень. Інтерес саме до цієї форми просоціальної активності визначається тим, що в ній мотивація на благо для іншого постає в граничному прояві.

У представників соціономічних професій ці варіанти активності повинні набувати характеру діяльності, тобто ставати мотивованими, усвідомленими та осмисленими. Професійні дії фахівця досягнуть мети, якщо людина, яка отримує допомогу, не відчуваючи себе приниженою внаслідок зовнішнього втручання в її життя, виявить, побудує шляхи та способи зміни ситуації, що викликала складні життєві обставини. Це стає можливим, якщо фахівець відчуває наявність у нього ставлення до клієнта, яке визначається як безкорисливий інтерес до людини. Істинно альтруїстичною є поведінка, пов'язана з внутрішньою смисловою спрямованістю людини на досягнення таких результатів, які принесуть благо іншим людям, суспільству, людству в цілому. Ця проблема не може бути вирішена без урахування як соціокультурно-історичного, так і індивідуального контексту – того, що кожна людина особисто робить або не робить альтруїстичний вибір. Отже, базовою характеристикою, «фундаментом» професій соціономічного типу є просоціальна активність особистості, яка бере свій початок у повсякденному житті, проте успішно перетворюється через комплекс мотивів на професійну діяльність.

Більшість дослідників проблем ефективної професійної діяльності фахівців соціономічних професій звертає увагу на наявність певних спеціальних здібностей до цього виду діяльності. Так, низка авторів [1; 4; 10] зазначає, що в соціально значущих професіях у комплексі нормативних вимог центральне місце посідають етико-деонтологічні вимоги до професіонала. Етичні знання й моральні погляди стають переконаннями для соціономів тільки у процесі соціальної практики й під впливом об'єктивних умов трудової діяльності за допомогою яких реалізуються індивідуальні сили та конкретизується процес набуття моральних, естетичних, правових та інших відносин. З іншого боку, діяльність фахівців соціономічних професій пов'язана з високим емоційним навантаженням, тому велике значення набувають такі професійно важливі якості, як емоційна стійкість, толерантність (особливо при безпосередньому спілкуванні з клієнтом) та здатність особистості конструктивно вирішувати конфлікти. Емоційна стійкість зменшує негатив від сильних емоційних впливів на особистість, попереджає розвиток професійного стресу, сприяє виявленню готовності до професійних дій у напружених ситуаціях, що є одним із факторів надійності спеціаліста, ефективності діяльності в екстремальних та нестандартних ситуаціях.

Теоретико-практичні пошуки науковців, дослідження яких спрямовані на вирішення соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, підтверджують актуальність організації психологічного супроводу студентів ЗВО, які освоюють соціономічні професії, у зв'язку з тим, що останнім часом різко зросли вимоги до професіоналізму фахівців, які стимулюють пошуки нових підходів до надання допомоги студентам та їх підтримки. Це зумовлено тим, що саме в ході етапу первинного освоєння професії здійснюється процес як життєвого, так і професійного самовизначення майбутнього фахівця, формуються його життєва та світоглядна позиції, освоюються індивідуалізовані способи та прийоми діяльності, поведінки та спілкування.

Вивчення теоретичних підходів до вирішення соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у вітчизняних наукових дослідженнях дає змогу узагальнювати та поглиблювати результати, отримані авторами, які стосуються, з одного боку, визначення провідних тенденцій інтегративно-типологічної психологічної класифікації професійної діяльності соціономістів, з другого – до вивчення вітчизняної специфіки феноменів організаційної культури та професійного зростання. На основі узагальнення результатів наукових розвідок зазначимо перспективи подальшого наукового пошуку.

– Специфіка духовно-моральної свідомості в студентів соціономічних спеціальностей полягає: в особливостях смисложиттєвої орієнтації; у переважанні позитивної спрямованості особистості на іншу

людину – яскраво вираженій емпатії; у наявності розвиненої соціальної перцепції, що забезпечує ефективну взаємодію з іншими людьми.

– Соціально-психологічна структура свідомості майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей охоплює такі компоненти: наявність широкого спектру людських знань; позитивні характеристики Я-образу, Я-концепції; особливості соціально-професійної рефлексії.

– Соціально-психологічними умовами успішного розвитку професійно орієнтованої діяльності майбутніх спеціалістів соціономічних професій є: спеціальна соціальна спрямованість освітнього середовища; наявність системи психологічного супроводу процесу професійного дорослішання студентів соціономічних спеціальностей.

Водночас дослідники виявили й проблемні зони у формуванні професійно важливих якостей у майбутніх фахівців соціономічних професій. Наприклад, зайва категоричність в оцінюванні людей і прагнення підігнати їх під себе, переробити, невміння приховувати неприємні почуття; невміння вибачити іншим помилки, категоричність в оцінюванні людей; невміння приховувати неприємні почуття. Ці комунікативні компоненти необхідно коригувати, що, безумовно, підвищить якість спілкування із клієнтом, пацієнтом, соціальним оточенням. Завданнями соціально-психологічного супроводу професійного становлення фахівця соціономічного профілю є не лише надання своєчасної допомоги та підтримки особистості, а й виховання вміння самостійно долати труднощі цього процесу; допомога у формуванні не лише системи професійних знань та вмінь, а й необхідний ансамбль професійно важливих якостей, що дозволить стати повноцінним та ефективним фахівцем шляхом підвищення соціально-професійної та психолого-педагогічної компетентностей; тренінгів самоврядування, саморегуляції емоційно-вольової сфери та самовідновлення особистості та ін.

Висновки. Отже, аналіз соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей дає підстави для визначення низки напрямів у дослідженнях вітчизняних науковців, а саме: ученими виявлено спільні й відмінні індивідуально-психологічні особливості й соціальні умови професійного становлення студентів професій соціономічного типу; виділено загальні й індивідуально-психологічні особливості студентів, що опановують соціономічні професії. Ядром психо професійного становлення фахівця є розвиток особистості професіонала в процесі професійного навчання, освоєння професії та виконання професійної діяльності. Вирішення цього завдання вимагає соціально-психологічного супроводу фахівця, що формується на всіх етапах професійного навчання і виховання, адже особистість – знаряддя праці у професіях соціономічного профілю, які спрямовані на допомогу людині.

Вивчення й аналіз науковцям соціально-психологічних проблем становлення професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей покликане заповнити недоліки розвивального потенціалу освітнього середовища ЗВО, специфіка якого полягає передусім у впливі на внутрішній світ майбутнього фахівця, по-друге, в активізації процесів усвідомлення студентом власного місця й ролі в соціономічній професії і, нарешті, в психологічній допомозі для вирішення внутрішніх професійних суперечностей студентів (формування професійно важливих якостей, психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності, формування й корекція психо професійного становлення особистості), що дозволить підготувати їх до ефективної соціономічної взаємодії в умовах здійснення професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Борець Ю. В. Психологічні особливості громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2016. 20 с.
2. Бреус Ю. В. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2015. 20 с.
3. Грицюк І. М. Психологічні особливості соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2012. 20 с.
4. Дідик Н. М. Розвиток емпатійності як складова особистісної підготовки фахівців соціономічної сфери. *Корекційна педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 4. С. 53–58.
5. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / пер. с польск. Москва: Прогресс, 1979. 392 с.
6. Столярчук О. А. Психологія становлення фахівця в умовах різновекторності універсуму: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2019. 40 с.
7. Томаржевська І. В. Психологічні засади гуманізації професійної підготовки студентів-інвалідів за соціономічним профілем: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2007. 21 с.
8. Тюльпа Т. М. Соціальні фактори професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей в умовах модернізації сучасної освіти в Україні. *Revistă științifică progresivă*. 2019. № 1. С. 33–36.
9. Тюптя О. В. Формування психологічної готовності до соціономічної професійної діяльності (на прикладі професії «соціальний педагог»): автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 1999. 21 с.
10. Чуйко О. В. Психологія особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2014. 36 с.

PSYCHOSOCIAL ISSUES OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIAL FIELDS IN UKRAINIAN SCIENTIFIC RESEARCH

Tyulpa Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. In the modern world, the importance of the activities of professionals of the social type of professions, the purpose of which is training, socialization, and adaptation of the individual, the preservation of physical and mental health, is sharply increasing, has an effective impact on social relations and social processes at different levels of social interaction. The success of the professional activity is influenced by several factors, both psychological and social since the process of professional self-determination is closely related to the self-realization of the individual.

For the organization of the educational process, the creation of the content of psychological support requires knowledge of the socio-psychological features of professional self-determination of a young person at the stage of studying in a higher education institution, which will solve the problem of building such a system of the educational process that would optimally take into account the peculiarities and patterns of personal development of the student, requires close attention to the peculiarities of the process of their personal and professional formation.

Methods. The study investigates this issue by analyzing the psychological and pedagogical literature on the studied issue, systematization.

Purpose. To determine the leading directions of socio-psychological research by Ukrainian scientists, allowing to identify the specifics, social conditions, and characteristics of the psychological content of professions of a social type and predict the prospects for further scientific research.

Results. The analysis of scientific research shows that scientists are trying to substantiate the psychosocial patterns of personality development of future specialists in social specialties as an important condition for professional training.

This gives grounds for identifying several areas in the research of Ukrainian scientists, namely: scientists have identified common and different individual psychological characteristics and social conditions for the professional development of students in professions of the social type; the general and individual psychological characteristics of students mastering social professions are singled out. The core of the psycho-professional development of a specialist is the development of the personality of a professional in the process of vocational training, mastering the profession, and performing professional activities. The solution to this problem requires psychosocial support of a specialist, formed at all stages of vocational training and education.

Conclusion. The study and analysis by scientists of psychosocial problems of the development of the professional activity of future specialists in social specialties are intended to compensate for the shortcomings of the developing potential of the educational environment, to activate the processes of the student's awareness of one's place and role in the social profession, to provide psychological assistance for the resolution of internal professional contradictions of students, effective social interaction in the conditions realization of professional activity.

Keywords:. Future Specialists of Social Specialties, Social and Psychological Problems, Social Activity, Individual and Psychological Features.

References

1. Borets, Y. V. (2016). Psykholohichni osoblyvosti hromadianskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu [Psychological features of the public competence of future fahivtsiv in social profile]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
2. Breus, Y. V. (2015). Emotsiyni intelekt yak chynnyk profesiinoho stanovlennia maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii u vyshcheykh navchalnykh zakladakh [Emotional intelligence as a factor in the professional formation of future specialists in social professions in higher educational institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
3. Hrytsiuk, I. M. (2012). Psykholohichni osoblyvosti sotsialnykh oriantatsii maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Psychological features of social orientations of future specialists in social professions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
4. Didyk, N. M. (2013). Rozvytok empatynosti yak skladova osobystisnoyi pidhotovky fakhivtsiv sotsionomichnoyi sfery. [Development of empathy as a component of personal training of specialists in the social sphere]. *Korektsiyna pedahohika ta psykholohiya – Correctional pedagogy and psychology*, 4, 53–58. [in Ukrainian].
5. Reikovskiy, Y. A. (1979). *Eksperymentalna psykholohiya emotsiy*. [Experimental psychology of emotions]. Moskva: Prohres. [in Russian].
6. Stolyarchuk, O. O. (2019.). Psykholohiia stanovlennia fakhivtsia v umovakh riznovektornosti universumu [The psychology of becoming a specialist in the conditions of multi-vector universe]. *Doctoral thesis*. Kyiv, Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].
7. Tomarzhavska, I. V. (2007). Psykholohichni zasady humanizatsii profesiinoi pidhotovky studentiv-invalidiv za sotsionomichnym profilem [Psychological principles of humanization of professional training of students with disabilities according to the social profile]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

8. Tiulpa, T. M. (2019). Sotsialni faktory profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnosti v umovakh modernizatsii suchasnoi osvity v Ukraini [Social factors of professional training of future specialists of social specialties in the conditions of modernization of modern education in Ukraine]. *Revista științifică progresivă*, 1, 33–36. [in Ukrainian].

9. Tiuptia, O. V. (1999). Formuvannia psikhologichnoi hotovnosti do sotsionomichnoi profesiinoi diialnosti (na prykladi profesii «sotsialnyi pedahoh») [Formation of psychological readiness for socio-economic professional activity (on the example of the profession «social teacher»)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

10. Chuiko, O. V. (2014). Psikhologhiia osobystisnoho stanovlennia maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Psychology of personal development of future specialists in social professions]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 26.11.2022 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-32-42

ГУМАНІТАРНІ КООРДИНАТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Самодрин Анатолій Петрович

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології

Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»

e-mail: samod_54@meta.ua

ORCID ID: 0000-0002-6399-3893

Шакотько Віктор Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, гуманітарних дисциплін та інформатики

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно педагогічна академія імені А. С. Макаренка»

e-mail: vv0304@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3004-5045

Ми переживаємо не кризу, яка хвилює слабкі душі, а найвеличніший перелом наукової думки людства, що відбувається лише раз у тисячоліття, переживаємо наукові досягнення, яких не бачила низка поколінь наших предків.

В. І. Вернадський, 1931 р.

У статті проаналізовано різні підходи науковців до означення понять «гуманітарна освіта», «ноосфера», «ноосферна освіта», «ноосферна педагогіка», трактування їх змісту в сучасних умовах переходу до нового етапу розвитку людства – до суспільства знань, названого «ноосферою» – стадією розвитку біосфери, в якому людина виступає основною рушійною силою розвитку не тільки біосфери, але і всієї планети Земля.

Гуманітарна освіта, охоплюючи соціокультурні параметри життя на планеті, створює наукову картину світу й паралельно певну ціннісну мапу планети й особистості. У ноосферному суспільстві особистість набуває високої економічної цінності саме через те, що існує цінність самого людського життя. Розвиток – процес багатоваріантний і нелінійний, потребує раціональної навігації з встановленням балансу поміж ефективністю, свободою і справедливістю, які становлять основу ноосферного гуманізму.

Модель суспільства «влада» має переростати в модель суспільства «вчитель», де освітою будуть прокладатися всі траєкторії розвитку. Усвідомлюючи, що суспільство залежить від системи «Вчитель» і її педагогічної здатності супроводжувати Час в умовах неперервного прискореного «перенацілення людини на ноосферні рівні» в умовах цифровізації, у статті запропоновані компоненти такої системи.

Ключові слова: гуманітарна освіта; ноосфера; В. І. Вернадський; ноосферна педагогіка; ноосферна демократія; система «Вчитель»; зміст освіти.

Постановка проблеми. Гуманітарна освіта – універсальна мова історії людини і біосфери. Завершується доля низки планетарних цивілізацій присвоєння і народжується доба історії, де головну роль будуть відігравати якості людини, спрямовані в майбутнє як проєкти. Тож нову цивілізацію можна по праву назвати цивілізацією проєктування гуманітарної освіти.

Шлях до ноосфери для кожного індивіду розпочинається з прояснення освітніх перспектив як символу-образу-знаку (за О. Ф. Лосєвим) мети буття в концептосфері його особистості, які вмістять знання ентропійного (фізика, хімія, біологія тощо) й антиентропійного характеру (соціологія, психологія, політологія тощо) про те, що є корисною і що є недопустимим (тут і надалі), тобто може порушити стабільність людського дому – біосфери як на рівні її фундаменту, так і на рівні споруди окремого наративу. При цьому математика і філософія залишаться тим «нетто-брутто», що скорегують нашу історію надалі й тією мірою, наскільки зуміють відстояти себе на практиці, об'єднуючи в собі й собою в соціальній еволюції всі науки єдиною астрономосоціометрією як ентропійною наукою (термін Г. В. Морозова [7]) та психокосмофізикою як антиентропійною наукою [9, с. 143].

Найвища стадія індивідуальної ноосфери – **мудрість**, яку опановує індивід як певний біоенергоінформаційний ресурс з утворенням ноосфери глобальної. Від цього людського світла в нашому